

УДК 351:338.432

О. В. Гончаренко,
к. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

O. Goncharenko,
PhD, Associate Professor, associate professor of department of economic theory but agrarian economics,
Dnepropetrovsk state agrarian university

CONCEPTUAL BASES OF FORMING INSTITUTIONAL INNOVATION DEVELOPMENT POLICY AGROINDUSTRIAL PRODUCTION

Досліджено теоретико-методологічні засади формування інституціональної політики інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Доведено, що метою інституціональної інноваційної політики в аграрній сфері має стати формування інституціонального базису, який стимулює інвестиційний попит на інновації та змінює структуру мотивів і стимулів, які продукує сам інститут. Встановлено, що стимулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва має бути комплексним з використанням усіх наявних форм, включаючи запозичення передових технологій, освоєння новітніх досягнень в області організації бізнес-процесів і сфері управління.

Обґрунтовано, що основним імперативом державної стратегії інноваційного розвитку агропромислового виробництва має стати формування інноваційного сектора економіки і підтримка його інноваційних процесів, через насичення результатами цих процесів інноваційної форми ринку, створення потреб в них для споживача таких результатів.

Встановлено, що при реалізації стратегічних пріоритетів інституціональної інноваційної політики необхідно сконцентрувати інструменти впливу на рівні інноваційної форми ринку на трьох складових: отримання інновацій, інноваційного продукту і інноваційної форми послуг.

Theoretical and methodological basis of the formation an institutional policy of innovative development agricultural production.

We prove that the purpose of institutional innovation policy in the agricultural sector should be the creation of an institutional base that stimulates investment demand for innovations and changes the structure of motives and incentives produce the institution. Established that stimulate innovative development of agricultural production should be integrated using all available forms, including borrowing of advanced technology, the development the latest advances in the field of business process and governance.

It is proved that the main imperative of the state strategy innovative development of agricultural production should be the creation innovative economy and support its innovation processes through saturation results of these processes of innovative forms of market, creating the need for them to consumers such results.

Found that the implementation of the strategic priorities institutional innovation policy instruments necessary to concentrate the impact on the level of innovative forms of market on three components: acquiring innovation, innovative product, innovative forms of service.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інновація, інноваційний розвиток, інноваційна політика, стратегія.

Key words: agricultural production, innovation, innovative development, innovation policy, strategy.

ВСТУП

Важливість значення інститутів і інновацій для економічного розвитку країни в сучасних реаліях так чи інакше може вважатися безперечним і емпірично підтвердженим фактом. У сучасних умовах, коли потреба в інноваціях досягла критичної маси необхідна адекватна інсти-

туціональна політика, яка змінить діючий господарський порядок, непривабливий для інновацій. При цьому для переходу до інноваційного шляху недостатньо його декларувати або прийняти чергову інноваційну стратегію, недостатньо також збільшити інвестиції в науку і освіту, чи створити ще один державний орган управління інно-

ваціями. Наявність розвинутої наукової інфраструктури і державної політики не вирішує проблеми науково-технічного прогресу. Перехід на інноваційний розвиток припускає створення таких інституціональних умов, за яких саме інновації виступають основним джерелом максимізації індивідуального доходу власника, та будуть усунуті всі альтернативні інноваціям можливості отримання економічного прибутку та особистого доходу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічний базис інституціоналізму було розвинуто працями провідних науковців: Т. Веблена, В. Дементьєва [1], В. Маєвського [8], В. Макарова [9], В. Полтеровича [12], Р. Нельсона, С. Уінтера [11], Й. Шумпетера [14]. В аграрній сфері інструментарій інституціоналізму для формування концептуальних положень інноваційного розвитку та визначення його детермінант використовували І. Костирко [7], П. Саблук, М. Малік, С. Тивончук, Л. Федулова, О. Шпикуляк [6; 10; 13].

У той же час низька активність інноваційного процесу в агропромисловому виробництві, необхідність визначення концептуальних положень формування інноваційного розвитку, пошук шляхів виходу з "інституціональної пастки", що перешкоджає інноваційному процесу в аграрній сфері, — зумовлює подальше вивчення проблем, що стосуються: методології інституціональних трансформацій та механізмів їхньої реалізації; особливостей інституціонально-структурних трансформацій в аграрному секторі економіки; розвитку концептуальних підходів до формування інституціональної політики інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даної статті є обґрунтування концептуальних підходів до формування інституціональної політики та виділення стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вся сукупність дій із створення і контролю над формуванням правил відноситься до сфери інституціональної політики. Під інституціональною політикою, як правило, розуміється система дій держави в економічній, правовій і ідеологічній сферах, спрямованих на використання інститутів для вирішення завдань розвитку. В такому викладенні сама інституціональна політика стає інститутом впливу держави на господарське життя суспільства.

Метою інституційної політики не можна вважати створення інститутів заради інститутів, вона повинна бути спрямована на забезпечення соціально-економічної ефективності, розкриття всіх можливостей економічного потенціалу суспільства для досягнення прийнятого рівня добробуту. Для досягнення цієї мети інституційна політика повинна включати цілий спектр напрямів, що забезпечують подолання суперечностей між економічними інтересами агентів і досягненням консенсусу. Вона має бути пов'язаною з формуванням і розвитком сучасних інститутів, включаючи встановлення прав власності і правил контрактації, які адекватні природно-технологічному базису суспільства і сприяють розвитку його потенціалу. Значить, інституційна політика повинна включати політику в галузі створення й поширення інформації і знань, створення інститутів науки та структур, пов'язаних з розвитком базових для даного суспільства галузей.

При формуванні засад інституціональної політики важливо враховувати те, що збільшення кількості формальних інститутів автоматично не приводить до позитивних змін інституціонального середовища діяльності господарюючих суб'єктів. Більше того, може сформуватися сукупність інститутів-симулякрів (інститутів-муляжів), які витіснять дійсно корисні і ефективні для виробників і домогосподарств інститути [2, с. 134—135].

Інституціональна політика має декілька аспектів. Так, вона формує таке інституціональне середовище діяльності фірм і домогосподарств, яке дозволяє реалізувати їм свої інтереси, використовуючи ринковий механізм господарських взаємозв'язків. Інституціональна політика створює умови для керованості економічної системи та здатна забезпечити ефективне державне регулювання економіки. В наявних історичних умовах державні заходи, спрямовані на модернізацію економічних інститутів, можуть дати мультиплікативний ефект, як у бажаному, так і в небажаному для визначених цілей напрямку. Інституціональне середовище посилює дію політики держави. Чим гнучкішим і здатним до змін виявляється економічне середовище, тим ширші можливості для зміни інститутів. Ці зміни відбуваються і спонтанно, переважно в сфері неформальних інститутів, і цілеспрямовано — шляхом створення нових формальних інститутів, що потребує законотворчої діяльності держави із застосуванням доступних легітимних засобів.

Інституціональна політика може здійснюватися різними способами. Один з них припускає прагнення максимально "зрегулювати" господарську діяльність, ухвалити якомога більше законів "на усі випадки життя" [5, с. 114]. Така політика неминуче призводить до того, що значна частина законів і підзаконних актів не отримують механізму забезпечення їх дії, виникають протиріччя між формальними нормами, сама система інститутів стає громіздкою і починає гальмувати трансакції замість того, щоб їх прискорювати. У цій ситуації переважна більшість економічних суб'єктів проявляють опортунізм по відношенню до формальних інститутів, починають шукати способи обійти їх і здійснюють спонтанні дії усупереч інституціональним нормам або звертаються до неформальних інститутів.

У цілому, процес розвитку інституціональних стосунків проходить наступні етапи: неінституціональні (спонтанні, хаотичні взаємодії економічних суб'єктів, що зазвичай мають місце в перехідний період від однієї економічної системи до іншої), потім — неформальні інститути, формалізація інститутів шляхом їх легітимізації державою, поява організаційно оформлених інститутів (інститутів-організацій), відмова від надмірної формалізації інституціональних стосунків шляхом впровадження нових неформальних норм господарської поведінки. Інституціональна політика припускає цілеспрямований вплив на сукупність економічних інститутів на кожному з цих етапів. Інституціональна політика не може обмежуватися лише впливом на формальні інститути, хоча вони є більш доступними для такого впливу.

Метою інституціональної інноваційної політики в аграрній сфері має стати формування певного інституціонального базису, який стимулює інвестиційний попит на інновації та змінює структури мотивів і стимулів, які продукує сам інститут.

Зміни інститутів не можна розглядати поза контекстом інституціональної організації економіки. Інституціональна організація економіки є тривірневою. Три рівні це: інституціональний порядок, інституціональне сере-

довище і інституціональна структура. Сама природа інституціональних змін залежно від рівнів інституціональної організації економіки буде різною. Еволюційні спонтанні інституціональні зміни переважають на рівнях інституціонального порядку і інституціонального середовища, а цілеспрямовані, — на рівні інституціональної структури. Проте якість інститутів залежить від безлічі чинників, які часто неможливо чітко специфікувати. Такі події, що впливають на формування інститутів, можна віднести до класу "випадкових історичних подій", які розглядаються в контексті залежності від попередньої траєкторії розвитку [3, с. 65].

З огляду на поширення інституціональної парадигми забезпечення інноваційного розвитку важливо забезпечити її трансформацію в інституціональну інноваційну політику на рівні стратегічних пріоритетів розвитку.

У частині інноваційного розвитку виділимо компоненти стратегії, такі як освіту, розвиток на власній основі і здійснення суспільної влади, тобто триєдність розуму, можливостей і законодавчої ініціативи, які є основними компонентами інноваційності [4, с. 88]. Тому реалізація інноваційних дій відбувається на основі знань і інформації, на власній основі можливостей, які проявляються в прагненні організувати інноваційне підприємство, досягти успіху або вивести галузь у лідери ринку. Це природно відбувається за підтримки держави у рамках законодавства, правил і регламентів. Стратегія інноваційного розвитку буде ефективнішою тільки при диверсифікації груп підприємств, ринку і споживача, тобто при формуванні інноваційного сектора економіки.

Основний імператив державної стратегії інноваційного розвитку агропромислового виробництва — це формування інноваційного сектора економіки і підтримка його інноваційних процесів, через насичення результатами цих процесів інноваційної форми ринку, створення потреб у них для споживача таких результатів.

При реалізації стратегічних пріоритетів необхідно сконцентрувати інструменти впливу в інноваційному секторі економіки на рівні інноваційної форми ринку на трьох складових: отримання інновацій, інноваційного продукту і інноваційної форми послуг, — це і є основні елементи стратегії інноваційного розвитку. В даному випадку створюється інновація і інноваційна технологія, формується інноваційне виробництво, а за допомогою інноваційних технологій забезпечується модернізоване виробництво. Таким чином, по-перше, розділяється кваліфікація і компетенція, згідно з формами ринку, які класифікуються, як інноваційна, модернізована і стандартна. По-друге, конкуренція переноситься у внутрішньогалузеву форму пропозиції інноваційного продукту, тобто конкурують самі продукти (інноваційні, модернізовані і стандартні) один з одним між формами ринку. По-третє, створюється пропозиція інноваційного продукту, формуючи під нього подальший попит через мультиплікацію його втіленням у стандартне виробництво і в стандартний продукт. Далі потрібна державна система регулювання роботи з інноваціями і інноваційним продуктом, окрім ринкових механізмів.

Стратегія інноваційного розвитку охоплює три складові. Перша частина стратегії інноваційного розвитку — максимальна генерація інновацій, тобто максимальна кількість їх створення за допомогою процесу інноваційного в інноваційному секторі економіки і заповнення ними рівня інноваційної форми ринку, тобто ринку інновацій.

До тих пір, поки галузь не сформує усередині себе необхідність і потребу впроваджувати інновації і пра-

цювати з інноваційним виробництвом, вона не зможе бути лідером, конкурентоздатною і фінансово стійкою. Тому необхідно виробити таку стратегію інноваційного розвитку агропромислового виробництва, щоб вона не відторгалася інноваційним підприємством, його колективом. Щоб нові ідеї, пропозиції, ініціативи, що поступають знизу, завжди вписувалися в прийнятну стратегію інноваційного розвитку такого підприємства.

Друга частина стратегії інноваційного розвитку — швидкість засвоєння інновацій. Інноваційна форма ринку, як правило, потрібна для того, щоб швидше засвоювати інновації, знати які завдання вирішувати і до яких цілей рухатися для досягнення результатів. Тому необхідно, щоб кожна інновація була швидше засвоєна в інноваційному виробництві і перетворилася в інноваційний продукт.

Третя частина стратегії інноваційного розвитку — створення привабливої пропозиції для споживача інноваційного продукту. Яку цінність інноваційний продукт створює для споживача, в чому він корисний. За що споживач платить, чи за товар, або за право їм володіти? Необхідно формувати пропозицію для споживача, створюючи потребу в інноваційних продуктах. Отже, для реалізації стратегії інноваційного розвитку потрібна максимальна генерація інновацій, швидкість освоєння інновацій і створення привабливої пропозиції для споживача інноваційного продукту.

Таким чином, у рамках стратегії інноваційного розвитку створюється єдина інноваційна інфраструктура, єдина база досліджень і розробок, формуються інноваційні виробництва. Якщо зосередиться на формуванні тільки ринку інновацій, то є ризик не отримати кінцевий результат у вигляді кінцевого інноваційного продукту. Оскільки з прискореними тенденціями розвитку економіки, обміну, запозичень власних розробок вирівнюється і насичується рівень ринку інновацій, але не змінюється рівень ринку інноваційного продукту, де створюються інноваційні виробництва і засвоюються інновації. Таким чином, необхідно забезпечити практичне застосування інновацій через інноваційне виробництво, тобто формувати інноваційну форму ринку на її другому рівні — ринок інноваційного продукту (інноваційне виробництво).

ВИСНОВКИ

В умовах сьогодення за допомогою вертикально встановлених правил гри, на наш погляд, вже неможливо управляти усією сукупністю стосунків багатосуб'єктного і багатостадійного інноваційного процесу, а також реалізувати стимулюючу функцію інституту агроінновацій. Сучасний стан суспільства і економіки, зумовлюють неприйнятність проведення інноваційної політики тільки згори. Потрібний інституціональний базис, заснований на всебічному залученні всіх учасників інноваційного процесу. Держава повинна не змушувати до інновацій, а ініціювати інноваційні процеси, створюючи сприятливі умови для їх здійснення усіма іншими учасниками, до яких відносяться не лише малі, середні і великі підприємства, але і наукові і освітні установи, бюджетні організації, регіональна і місцева влада. Інноваційний розвиток економіки стане можливим тільки тоді, коли в ньому будуть зацікавлені економічні агенти, а також коли він буде спиратиметься на їх ініціативи.

Характерне для вітчизняної агросфери проведення державної політики інноваційного розвитку зверху вниз, в режимі "ручного" управління не дозволяє реалізувати рушійні

сили усіх учасників інноваційного процесу. Для приватного підприємництва такий підхід є неприйнятним. Велика частина вітчизняних агровиробників за показниками ефективності діяльності просто не досягли рівня, коли їх власні дослідження і розробки забезпечують їм прибуток.

У державній політиці інноваційного розвитку агропромислового виробництва має бути передбачене його стимулювання в усіх формах, включаючи запозичення передових технологій, освоєння новітніх досягнень у сфері організації бізнес-процесів та управління. Це сприятиме оновленню і підвищенню ефективності виробництва і на цій основі розширенню можливостей для виникнення і формування попиту на радикальні інновації. В умовах ринкового господарювання, для ефективної роботи науково-дослідних організацій потрібна їх нова інституціональна структура, яка характеризується великою складністю і орієнтацією на ринок, перенесенням акценту із стимулювання пропозиції знань на стимулювання попиту на дослідження і розробки. Вирішення цієї задачі неможливе без зміцнення зв'язку науки з бізнесом, без органічного включення в цей взаємозв'язок нових інституціональних ланок і структур.

Література:

1. Дементьев В.В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз [Текст] / В.В. Дементьев, В.П. Вишневський // Економічна теорія. — 2011. — № 3. — С. 5—20.
2. Вініченко І.І. Інституціональна економіка: навчальний посібник [Текст] / І.І. Вініченко, О.В. Гончаренко, Є.А. Кобець. — Дніпропетровськ: "Свідлер", 2009. — 216 с.
3. Вольчик В.В. Эволюционный подход к анализу институциональных изменений [Текст] // Terra economicus. — 2012. — Том 10. — № 4. — С. 62—69.
4. Заболотко А.А. Стратегия инновационного развития [Текст] / А. Заболотко // Вопросы регулирования экономики. — 2013. — Том 4. — № 2. — С. 87—93.
5. Институциональные проблемы эффективного государства / Под ред. В.В. Дементьева, Р.М. Нуреева. — Донецк: ДонНТУ, 2011. — 372 с.
6. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуняк, Л.І. Курило. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 706 с.
7. Костирко І.Г. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект / І.Г. Костирко, С.В.Тимофіїв // Економіка АПК. — 2014. — № 2. — С. 81—86.
8. Маевский В. О взаимоотношении эволюционной теории и ортодоксии (концептуальный анализ) / В. Маевский // Вопросы экономики. — 2003. — № 11. — С. 4—14.
9. Макаров В. О применении метода эволюционной экономики / В. Макаров // Вопросы экономики. — 1997. — № 3. — С. 18—26.
10. Малік М.Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуняк, О.Ю. Лузан // Економіка АПК. — 2013. — № 4. — С. 86—92.
11. Нельсон Ричард Р. Эволюционная теория экономических изменений / Ричард Р. Нельсон, Сидней Дж. Уинтер; пер. с англ. — М.: Дело, 2002. — 536 с.
12. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В.М. Полтерович // Экономика и математические методы. — 1999. — Т. 35. — № 2. — С. 3—20.

13. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л. Федулова // Економічна теорія. — 2013. — № 2. — С. 28—45.

14. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1992. — 231 с.

References:

1. Dementiev, V.V. & Vichnevckii, B.P. (2011), Chomy Ukraine ne inovatchiina dergava: inctityczionalnii analiz [Why Ukraine the not innovative state: institutional analysis]. Ekonomichna teoria — Economic theory, 3, pp. 5—20 [in Ukrainian].
2. Vinitchenko, I.I. Goncharenko, O.V. & Kobetc, E.A. (2009), Inctityczionalna ekonomika [Institutional Economics]. Dnipropetrovck: Svidler [in Ukrainian].
3. Volchik, V.V. (2012), Evolutchioniy podchod k analyzu inctityczionalnih izmeneniy [An evolutionary approach to the analysis of institutional change]. Terra economicus — Terra economicus, 4, pp. 62—69 [Russian].
4. Zabolotko, A.A. (2013). Strategiy inovatsionoho razvityi [The strategy of innovative development]. Voprosy regulirovanya ekonomiky — Questions of economic regulation, 2, pp. 87—93 [Russian].
5. Dementiev, V.V. & Nureev, R.M. (2011), Inctityczionalnii problemy efectivnoho gosudarstva [Institutional problems of state effektivnoho]. Donetsk: DonNTU [in Ukrainian].
6. Sabluk, P.T. Shpikuliak, O.G. & Kurilo, L.I. (2010), Innovatiinai diulnist v agrarnii sferi:instutusalnii aspekt [Innovation activities in the agricultural sector: institutional aspects]. Kyiv: NNZ IAE [in Ukrainian].
7. Kostirko, I. & Timofii, S. (2014), Doskonalist inctitycziiinoy infrastruktury ta ii otchinka: theoretichnii aspekt [Perfection of institutional infrastructure and his estimation: theoretical aspect]. Ekonomika APK — Economics agribusiness, 2, pp. 81—86 [in Ukrainian].
8. Maevckii, V. (2003), O vzaimootnoshenii evolutzionnoi teorii i ortodokcii (konceptyalinii analiz) [About interrelation of evolutionary theory and orthodoxy (conceptual analysis)]. Voprosy ekonomiky — Issues of economy, 11, pp. 4—14 [Russian].
9. Makarov, V. (1997). O primenenii metodia evolutzionnoi ekonomiki [Application of the method of evolutionary economics]. Voprosy ekonomiky — Issues of economy, 3, pp. 18—26 [Russian].
10. Malik, M.U. & Shpikyliak, O.G. & Lyzan, O.Y. (2013), Istityti y inctityczii u rozvytku integracziinikh protsesiv v agrarnii cferi [Instituti th institutsii have rozvitku integratsiynih protsesiv in agrarniy sferi]. Ekonomika APK — Economics agribusiness, 4, pp. 86—92 [in Ukrainian].
11. Nelson, Richard R. & Winter, Sidney G. (2002), Evolutionay teoriy ekonomicheckikh izmenenii [An evolutionary theory of economic change]. Moskva: Delo [Russian].
12. Polterovitch, V. (1999), Inctityczionalnii lovychki i ekonomitcheskii reformy [Institutional traps and economic reforms]. Ekonomika i matematicheskii metody — Economy and mathematical methods, 2, pp. 3—20 [Russian].
13. Fedulova, L. (2013). Inovatchiynyi rozvitok: evolutchiy poglydiv ta problem sythasnoho ysvidomleniy [Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern]. Ekonomichna teoria — Economic theory, 2, pp. 28—45 [in Ukrainian].
14. Shumpeter, J. (1992), Teoria ekonomicheckoho razvitya [Theory of economic development]. Moskva: Progress [Russian].

Стаття надійшла до редакції 06.11.2014 р.